دیدگاه

نمایش نهال‌کاری همگانی

رحیم ملک‌نیا
عضو هیئت علمی دانشگاه لرستان

● آذرماه امسال با آغاز طرح نهال‌کاری همگانی برای ایرانی سبز از سوی سازمان جنگل‌ها همراه بود. اگرچه حفظ و احیای منابع جنگلی صورتی است که تحقق آن نقش بی‌بدیلی در حفاظت منابع آب و خاک دارد اما این طرح سنگی بزرگ است که در رسیدن آن به اهداف بیان‌شده تردیدهای بی‌شماری وجود دارد. در حالی ادعای کاشت ۱۴ میلیون نهال تا پایان آذر و حداقل ۳۲ میلیون تا انتهای سال جاری، مطرح شده است که بر اساس آمارهای تولید نهال اعلام‌شده از سوی مدیران سازمان، امکان فراهم‌بودن این تعداد نهال آماده کاشت با شیوه‌ای همراه است. علاوه بر این موضوع، این طرح از بعد بوم‌شناختی و مسائل اجتماعی دارای نکات مبهم و ایراداتی است. سرپرست سازمان جنگل‌ها دلیل اجرای این طـرح در آذرماه را تغییر فصل در ایران عنوان کرده است. علی‌رغم شـواهد متعدد مبنی بر این امر، باید مشـخص شود کدام پژوهش روشـنـد مناسـب‌بودن این زمان برای اجرای این طـرح را تأیید کرده اسـت؟ چگونه می‌توان به دلیـل تغییر فصل، زمان کاشت متداول در کشـور را تغییر داد اما به تنوع اقلیمـی ایران توجه نکرد؟ شـروع نهال‌کاری همزمان در قم، آذربایجان، کردستان، مازندران، فارس و خوزسـتان با شـرایط اقلیمی مختلف با چه دلیلی قابل توجیه اسـت؟ اگر بر اساس ادعای مدیران سازمان جنگل‌ها، بایـز فصل مناسب نهال‌کاری اسـت، چگونه کاشـت ۲۰ میلیون نهال دیگر به فصل زمستان موکول شده اسـت؟ مسئله بعد انتخاب محل و گونه برای اجرای طرح اسـت. در حالی که سال گذشته سـخنان معاون سازمان جنگل‌ها درباره کاشـت نهال در مراتع با واکنش‌هایی مواجه شـد، در این طرح نه تنها در مراتع نهال‌کاری صورت گرفته اسـت، بلکـه در مناطقی نهال‌کاری گونه‌های متعدد سـوزنی‌برگ ازجمله کاج، سـرو خمـرای و نقره‌ای صورت گرفته اسـت. در برخی مناطق نیز بدون توجه به توالی اکولوژیک و اسـتفاده از گونه‌های بیش‌آهنگ، گونه‌های کلیماکس کاشت شده‌اند. از بعد اجتماعی نیز می‌توان به موارد متعددی اشـاره کرد. عنوان طرح و تلاش برای مشـارکتی‌خواندن آن در کنار نحوه جلب مشـارکت مردم، بیانگر این اسـت که سازمان جنگل‌ها در طرح‌های خود نه فقط به مسائل اجتماعی توجه مناسبی ندارد، بلکه با دیگر روشن کرد خواتش مدیران سـازمان از طرح مشـارکتی تا انتهای تولید نهال در زمینی کشت شده کاهی می‌شـود. حالی که یکی از دلایل تخریب جنگل‌ها در کشور، وجود تعارضات بر سر اسـتفاده از منابع طبیعی است، طرحی چنین گسـترده نیازمند مطالعه و برنامه‌ریزی دقیق برای انتخاب محل براسـاس شرایط اجتماعی در کنار مسائل اکولوژیک اسـت. شناسـایی عوامل تخریب، تلاش برای رفع آن یا انتخاب محلی با تبعیه تخریب کمتر، نیازمند زمان و کار کارشناسی است. از سـوی دیگر، اجرای موفق یک طرح مشارکتی نیازمند زمان و اقدماتی برای جلب مشـارکت و آموزش مردم اسـت. با اعلام ناگهانی این طرح، ناتوانی ادارات برای جلب مشارکت مردم و نامشخص‌بودن نوع‌ها حضور مردم تا انتهای طرح بـسـیـج همگانی نیز ابهام‌برانگیز است. مشـکل دیگر، عدم توجه به نوع کاشت که قبل از انتخاب زمین برای کشـت توتون، مروجان اداره توتون شاید تنها محصول صنعتی زراعی باشد که وزارت جهاد کشاورزی صفر تا صد تولیدی‌گری تولید آن را به وزارت صمت واگذار کرده است. محصولی که کشت آن کار هر کسی نیست و روزبه‌روز از جمعیت کشتزال‌های در این حوزه کاسته می‌شود. کشاورزانی که از پوشـش‌های حمایتی کمتر برخوردارند ولی محصولی پرزحمت می‌کارند، مسـاعده‌ها، بذر، کود و سم خود را از شرکت دخانیات به عنوان یکی از زیر مجموعه‌هـای وزارت صمت دریافت می‌کنند و درنهایت محصول خود را به خریدار انحصاری این کیاه می‌فروشند. در چنین شرایطی ریش و قیچی قیمت‌گذاری هم دسـت کارشناسانی اسـت که توتون را درجه‌بندی می‌کنند و البته کشاورزان می‌گویند که این کارشناسـان گاهی جانب انصاف را هـم رعایت نمی‌کنند. سختی کشـت توتون باعث شده اسـت که نسل جوان حاضر نباشد بـه این کار ادامه دهـد اما با نگاهی به میزان صـادرات و واردات توتون از سـال ۹۰ تـا ۹۷، در می‌یابیم کـه برنامه‌ریزی برای بهبود کیفیت تولید و حفظ کشتکاران توتون می‌تواند برای کشور ارزآوری داشته باشد. بر اساس آمارهای استخراج‌شده از گمرک در یک بازه زمانی هشت سـاله، ۹ میلیون و ۲۹۴ هزار و ۱۷۱ تن انواع توتون از کشـور صادر و ۱۳۰ میلیون و ۶۰۱ هـزار و ۳۵۴ تن از این محصول به ایران وارد شـده اسـت. به میزان واردات توتون خام باید واردات سـیگارت به‌عنوان محصولـی آمـاده -در قالب واردات رسـمی و قاچـاق- را هم اضافه کرد. از توتون تولیدی در مزارع کشـور و تولید سیگار اسـتفاده می‌شود. هر گاه بدانیم در شش‌ماهه ابتدای امسـال ۲۶ میلیارد و ۴۴۰ میلیون نخ سیگار در ایران مصرف شده اسـت که این سـیگارها یا در کارخانه‌های داخلی تولید شده یا از مسـیر قاچاق به بازار راه یافته‌اند، متوجه گـردش مالی بالای این صنعت خواهیم شـد. این گردش مالی بالا، ارزش آن را دارد که برنامه‌ریزی مناسـب‌تر، زمین‌های زیر کشت توتون را بهره‌ورتر کنیم چرا که کشـاورزان توتون‌کار به‌ویژه در شـمال کشور می‌گویند که امکان کشـت این محصول در تناوب دیگر محصولات زراعی برای آنها وجود دارد و محصول زراعی یاد شـده به صورت دیم کشـت می‌شـود. با این اوصاف، اگر برنامه داشـته باشیم، نه تنها می‌توان مانع از تغییر الگوی کشت در اراضی کشـاورزی شد بلکه می‌توان با کشـت محصولی صنعتی، مصرف آب باران یا همان آب سبز را در کشور افزایش داد و قدری هم درآمد بیشتری نصیب کشاورزان کرد. با اصلاح وضعیت معیشتی کشاورزان، تبعات منفی ناشی از درآمد اندک در این قشر هم به حداقل خواهد رسید.

برای تولید هر نخ سـیگار کـه در عرض کمتر از چند دقیقه دود شـده و به هوا مـی‌رود، میلیون‌هـا دقیقه وقت صرف می‌شـود. زنجیره تولید سیگار به عنوان یک محصول دخانی از مزرعه شروع می‌شود.

محصولی که کشـت آن کاری بسـیار دشـوار اسـت. به دلیل عدم انجام تحقیقات مناسـب روی واریته‌های توتونی که بعدا در کارخانه‌ها کاغذ به دور آن پیچیده شـده و با نصب فیلتر تبدیل به یک نخ سیگار می‌شـود، راندمان تولید در مزارع چندان بالا نیسـت. کشـاورزان ۹ ماه از سـال درگیر کاشـت، داشـت و برداشت توتون می‌شـوند. درحالی‌که می‌شود با اسـتفاده از بذرهای اصلاح‌شـده، دوره رشـد گیـاه را کاهـش داد و از توتون در تناوب کشـت دیگر محصـولات زراعـی اسـتفاده کـرد. هرچند درحال‌حاضر هـم در برخی از اسـتان‌ها مثل گلسـتان، توتون را به‌عنوان محصول کشـت دوم می‌کارند تا کشاورزان از محل فروش آن درآمد بیشتری داشته باشند.

آزمایش خاک قبل از کشت

توتون در شـرایط اقلیمی مختلف کشـت می‌شـود و توتون‌کاران مازندرانی می‌گویند که برای کشت این محصول آب مصرف نمی‌کند. ریحان‌آباد، کمی بعد از بهشهر، واقع در استان مازنـدران، یکی از صدها روسـتایی اسـت که بخش کوچکی از اراضی زراعی آن به کشـت توتون اختصاص یافته اسـت. این روستا از آن نقاطی اسـت که سابقه کشـت توتون در آن به پیش از پیروزی انقلاب برمی‌گردد. بر اساس برنامه‌های توسعه‌ای که در آن سال‌ها برای کشـور تدوین شـده بود، علاوه‌بر احداث کارخانه دخانیات در شـرق مازندران، یک مرکز تحقیقات هـم بـرای معرفی واریته‌های جدید توتون به کشـاورزان کمی آن‌طرف‌تر از ریحان‌آباد ایجاد شده اسـت. البته کشـاورزان می‌گویند این مرکز خیلی هم فعال نیسـت. درحال‌حاضر از آن سـطوح کشـت چندده‌هکتاری توتون در شرق مازندران خبری نیسـت. زمین‌های زیر کشـت توتـون به قطعات کوچکی تبدیل شـده‌اند و سن توتون‌کاران هم رو به افزایش اسـت. زمین‌دارانی می‌گویند که کمتر جوانی حاضر به کشت توتون و ورود به این حوزه می‌شـود. چون تولید این محصول بسیار زحمت دارد. زمینی که در آن توتون کشـت می‌شـود، باید شرایط خاصی داشته باشـد. از آنجـا که توتون محصولی کلروفیسـت اسـت، تمام کلر موجود در خاک را در برگ‌های خود ذخیره می‌کند. کار کلر سـمی اسـت. به همین خاطر، جذب این عنصر در گیاه به حداقل برسد و برای مراحل بعدی تولید، مشکل ایجاد نکند. کشاورزان ریحان‌آباد عنوان می‌کنند که قبل از انتخاب زمین برای کشـت توتون، مروجان اداره دخانیات خاک را آزمایش می‌کنند تا حاوی کلر نباشـد. آزمایشـات خاک در منطقه بهشهر نشان می‌دهد که اراضی ۳۰۰ متر در حاشیه ریل راه‌آهن فلاکه کلر بوده و برای کشـت توتون مناسب هسـتند. به همین خاطر، این اراضی توسـط توتون‌کاران اجاره می‌شود تا اینکه صاحبان این زمین‌ها خود راسا اقدام به کشت توتون می‌کنند.

زنان، نیروی کار اصلی مزارع توتون

کار در مزارع توتون در انحصار زنان است. شاید هم سختی کار، این انحصار را برای زنان ایجاد کرده اسـت. کشـت توتون از خزانه آغاز می‌شود. خزانه می‌تواند یک کرت یک متر در ۱۰ متر در حاشیه حیاط منازل روسـتاییان باشـد. نشاهای تولیدشـده در این قطعه کوچک زمین برای زیرکشـت‌بردن هزار مترمربع کافی اسـت. زنان کار رشـد در مزرعه را از نیمه‌های اسـفندماه آغـاز می‌کنند. بعد از رشـد بوته، کار برکچینی در میانه بهار آغاز می‌شود. زنان رشـت قبل از طلوع آفتاب اراضی مزرعه می‌شـوند تا برگ‌های سبز توتون را جمع‌آوری کرده و به کومخانه‌ها برسـانند. کومخانه هم اتاقی کوچک در گوشـه حیاط منازل اسـت که با وام و مسـاعدت‌های ادارات دخانیات سـاخته می‌شود. کومخانه از یک مشعل و یک فن تشکیل شده و کار خشک‌کردن برگ توتون و رنگ‌آوری در آن انجام می‌شـود. کار برداشت برگ در تابستان از ساعت چهار صبح و قبل از طلوع آفتاب آغاز می‌شـود و از آنجا که این کار دشـوار تا انتهای پاییز ادامه دارد، زمان آغاز برکچینی هم به تناسـب تغییر شرایط طلوع آفتاب، در فصول سـردتر کمی به تأخیر می‌افتد. اگرچه زنان خیان‌آبادی سیگار نمی‌کشند و حتی مصرف قلیان هم در میانشان رایج نیسـت، اما گردوغبار حاصل از عملیات فراوری و دسـته‌بندی برگ‌های توتون، ریه‌هایشـان را دچار مشکل کرده و اغلب آنهایی که در مزارع توتون کار می‌کنند، با مشکلات تنفسی روبه‌رو هستند.

کشاورزانی که بیمه ندارند

مردهـا در ریحان‌آباد چندان نقشـی در مزرعه ندارند. بیشـتر کار نقل‌وانتقال زنان بـر سـر زمین را عهده‌دار هسـتند و گاهی هم برگ‌هـای توتونی را که برای انتقال به کومخانه آماده شـده‌اند به داخـل این محل منتقـل می‌کنند. مردها صرفا مالـک زمین‌هایی هسـتند که زن‌ها روی آنها کار می‌کنند تا محصولی صنعتی تولید شـود. آن‌طور که حبیب فلاح، توتون‌کار ریحان‌آبادی به «شـرق» می‌گوید: در استان مازندران به همین‌سبب، ویرجینیا و باترلی کشت می‌شود.

او ادامـه می‌دهد: بعد از خشـک‌شـدن برگ‌هـای توتون، این برگ‌ها توسـط کارشناسـان اداره دخانیات درجه‌بندی می‌شوند تا قیمت‌گذاری شده و به کارخانه منتقل شوند که البته در این فرایند، اغلب کارشناسـان دخانیـات درجه نامرغوب‌تـر را به محصولات کشاورزان اختصاص می‌دهند تا پول کمتری به آنها پرداخت کنند.

به گفته فلاح، اکثر کشـت‌کنندگان زمین ندارند و زمین‌های آنها اسـتیجاری اسـت. این کشـاورزان زمین کشـاورزی را اجاره می‌کنند و به یک می‌کارند، یعنی سـه قسمت محصول متعلق به کشـاورز و یک قسـمت آن به صاحب زمین اختصاص می‌یابد. او اضافه می‌کند: بسـیاری از کشـاورزانی که ۵۰ سال اسـت توتون می‌کارند، بیمه ندارند.

این کشـاورز عنوان می‌کند: درحالی‌که توتـون در انحصار یک شرکت اسـت و برای حمل محصول باید پروانه حمل داشته باشـید، کسـی هم به صورت آزاد این محصول را نمی‌خرد، چرا باید توتون‌کاران بیمه نداشته باشـند. شرکت دخانیات شش تا هفت هفتار پرسـنل دارد. کشاورز باید توتون را بـکارد، اما آن گاه که در اداره نشسـته، بهترین حقوق را دریافت کند، بیمه هم باشد و سنوات بگیرد. ولی کشت‌کاری که ۵۰ سـال اسـت توتون کشت می‌کند، حتی بیمه هم نداشته باشد.

مشقت‌های تولید محصول

فـلاح از مشـقت‌های تولیـد محصـول ویرجینیا در ادامه می‌دهد: بسـیاری تولید برگ مرغوب هم از نشاکاری، چندین مرحله وجین، کودهـی، سم‌دهی و سـرزنی انجام می‌شود تا به مرحله برداشت برگ برسـیم. از هر بوته توتون، چهار یا پنج بار برداشت برگ انجام می‌شود.

به گفته این توتون‌کار، کشـت توتون در مقایسـه با کندم سـود بیشـتری دارد اما دردسرهای آن هم زیاد اسـت. برای دیم‌زنی نهال باسما به ازای هـر هکتار به ۲۰ کارگر نیاز اسـت. بـرای ویرجینیا هم باید به ۱۰ تا ۱۲ کارگر حقوق داد. اگر بارندگی کم باشد، بادهی مزارع به نصف کاهش می‌یابد.

او می‌گوید: اگر بارش‌ها مناسـب باشـد، نیازی به آبیاری بعد از نشاکاری وجود ندارد اما اگر هوا گرم باشد، ۲۰ تانکر چهارهزارلیتری آب به نشای کشت‌شده داخل زمین داده می‌شود. امکان خرب آب هم برای کشـاورزان وجود دارد اما از آنجا که کران تمام می‌شود و برای کشاورز نمی‌صرفد، کمتر کسی سراغ خرب آب می‌رود.

فلاح ادامه می‌کند: توتون باسما حدود نیمچ تا شش درجه دارد و تفاوت دو گونه باسـما و ویرجینیا در اندازه برگ‌های آنهاسـت. توتون باسما نسبت به ویرجینیا برگ‌های کوچک‌تری دارد.

او بیان می‌کند: از هر هکتار زمین یک‌وئیم تن باسـما برداشـت می‌شود. هر کیلوگرم باسمای درجه یک ۴۰ هزار تومان قیمت دارد. ویرجینیای درجه یک هم ۳۳هـزارو ۶۰۰ تومان قیمت می‌خورد و اگر کشـاورزان در هر هکتار دو تن محصول از این واریته را برداشت کنند، دو هزار تومان برای محصول درجه یکشان پادائن می‌گیرند.

توتون خارجی ارزان‌تر از تولید داخل

او ادامـه می‌دهد: اکـر همین محصولی را که از کشـاورزان به قیمت ۱۵ هزار تومان خریداری می‌شود به کشور وارد کنیم، به ازای هـر کیلوگرم باید ۱۲ هزار تومـان پرداخت کنیم اما در درآمدمت به مشـکل بر خواهیم خورد. زیرا ممکن اسـت خارجی‌ها چند سال به ما محصول بدهند ولی بعد روند تحویل محصول را متوقف کنند.

نصرتی‌قلعه یادآور می‌شـود: یک‌زمانی سیاسـت دخانیات این شده بود که توتون را ارزان‌تر وارد کند اما بعد به این نتیجه رسـیدند کشوری که به ما توتون می‌دهد، اگر خیالش راحت شد که در ایران تولید نداریم، ممکن اسـت دیگر محصول به ما نفروشد و کارخانه‌ها دچار مشکل شـوند. زیرا ما که نمی‌توانیم کارخانه‌ها را جمع کنیم یا به سـیگاری بگوییم که سـیگار نمی‌دهیم. در چنین شرایطی باید یا بایـد سـیگار آماده را از این کشـورها بخریم یا باید توتون را با سـه برابر قیمت برابر قیمت خریداری کنیم زیرا کشـورهای تنباکوزده می‌دانند ما در کشور تنباکو نداریم.

او می‌گوید: در حال حاضر سیاسـت دخانیات این اسـت که روی کشت داخل بیشتر تلاش کنیم. سـال قبل قیمت توتون درجه یک ۱۵ هـزار تومان بود و امسـال این رقم به ۲۵ هزار تومان رسـیده اسـت. این یعنی ۶۰ درصد رشـد در قیمت خرید توتون درجه یک داشته‌ایم.

تولید بیش از ۲۰ درصد هر بوته

به گفته کارشناس کشت و ترویج دخانیات بهشهر، برداشت برگ توتون در چهار یا پنج چین متفاوت بسـته به رسیدگی توتون انجام می‌شود. پاورک، پشـت پاورک، کمربرگ و لچه‌برگ مراحل برداشت برگ توتون اسـت که هـر کدام پس از خشـک‌شـدن، محصولی با درجه متفاوت تولید می‌کند.

او ادامـه می‌دهد: به‌عنوان کارشـناس با مـروج توتون‌ها را بررسی می‌کنیم. وقتی چهار برگ پایینی رسیده باشد، به توتون‌کاران می‌گوییم که می‌توانید برگ‌ها را بچینید. البته همه توتون‌کاران ما حرف‌های هسـتند و نیازی نیست به آنها بگوییم کی و چقدر برداشـت کنید. در هر مرحله از برداشـت بین چهار تا پنج برگ برداشت می‌شـود. یک توتونه سـالم و ایدئال حدود ۲۰ تا ۲۵ برگ باید تولید کند.

نصرتی‌قلعـه بـیان می‌کند: برگ توتـون بعد از برداشـت به کومخانه می‌رود. برگ‌های سبز توتون را بعد از کاسـه‌زنی به درون کومخانه منتقل می‌کنیم. کومخانه شـامل یک فن و مشـعل اسـت و از حرارت آن برای خشـکانیدن برگ اسـتفاده می‌شـود. هر برگ باید در چهار مرحله خشـکانده شود. مرحله اول مرحله رنگ‌آوری رنگ‌آوری نیاز به ۸۰ درصد رطوبت دارد. برای رنگ‌آوری دمای کومخانه باید بین ۳۰ تا ۳۵ درجه باشـد و تدریجا بهتر است روی ۳۵ درجه نگه داشـته شـود. این دما تا زمانی که برگ به رنگ زرد برسـد ادامه می‌یابد. در این مرحله درجه‌های کومخانه باید بسته باشد تا ۸۰ درصد رطوبت را تامین کنیم.

او اضافـه می‌کنـد: بعد از رسـیدن به رنـگ زرد، درجه‌های کومخانه نیمه‌باز می‌شود. هر یک سـاعت دمای این محیط را یک درجـه بالا می‌بریم تا بـه دمای ۴۰ تا ۴۲ درجه برسـیم. بعد روی این دمـا توقف می‌کنیم. این مرحله مرحله پژمردگی یا تثبیت رنگ اسـت. در این مرحله رطوبت کومخانه را خارج می‌کنیم و در واقع دما را بین شـش تا هشـت درجه بـالا می‌بریم تا رنگ زردی که به‌وجود آوردیم، روی برگ‌های توتون ثابت شود.

کارشـناس کشـت و ترویج دخانیات بهشـهر ادامـه می‌دهد: مرحله سوم خشکانیدن بهنک است. در این مرحله دما از ۴۰ تا ۵۲ درجه بالا می‌رود. دما هر یک سـاعت یک درجه بالا برده می‌شود تا به دمای ۵۲ برسـیم و پهنک برگ خشک شود. بعد از این مرحله به خشک‌شدن دمار برگ می‌رسیم. دمار یا همان دمبرگ قوی‌ترین قسمت برگ است که خشـک‌شـدن آن نیاز به درجه حرارت بیشتر و زمان بیشـتری دارد. به‌همین‌دلیل دمـا را از ۵۲ به بالا می‌بریم. گاهی دما تا ۶۸ یا ۷۰ درجه هم- بسـتگی بـه وضعیت- به برگ توتون می‌رسد.

به گفته او در یک کومخانـه که بین ۳۵۰ تـا ۴۰۰ کیلوگرم توتون خشک تحویل دهد، حدود ۵۰ هزار تومان کار مصرف می‌شود. بین ۲۰ تا ۵۰ هزار تومان هم برق مصرف می‌شـود. البته بهای کار برای کومخانه‌ها با تعرفه کشاورزی حساب می‌شود. به‌این‌ترتیب قیمت این حامل انرژی بسته به وضعیت مصرف تصاعدی بالا نمی‌رود و برای توتون کار به‌صرفه‌تر خواهد بود.

نصرتی‌قلعـه دربـاره زمان خشـک‌شـدن بـرگ می‌گوید: زمان خشکانیدن، به کلفتی برگ بازمی‌گردد. هرچه برگ‌ها نازک‌تر باشد، زمان کمتری برای خشک‌شدن آن صرف می‌شود.

کشت ۵۰۰ هکتار توتون در مازندران

دفعـه‌ـبـعـد وزارت جهاد کشـاورزی تامین غـذای مردم نظر می‌رسـد در سـال جاری وضع تحویل توتون به کارخانه‌های دخانیات، مطلوب‌تر از سال گذشته باشد.

آمارها هم نشـان می‌دهد که در سـال جاری علاوه بر کاهش قاچاق، سـیگار مورد نیاز جامعه بیشتر در داخل تامین شده است. جدیدترین آمار منتشرشده از وزارت صمت نشان می‌دهد که برآورد قاچاق سـیگار از ۱۳ میلیارد نخ در شـش‌ماهه ابتدای سال ۹۷ به شـش‌میلیارد و ۹۰ میلیون نخ رسـیده اسـت. در این مدت قاچاق ۵۳.۲ درصد کاهش داشـته اسـت. صادرات سـیگار هم کاهش ۷۶درصدی در نیمه اول سـال جاری داشـته و به ۳۶ میلیون نخ رسیده است.

در مدت یادشـده صادرات تنباکوی سنتی و معسل نیز ۴۳.۳ و ۷۷.۲ درصد کاهش داشـته اسـت؛ به‌طوری‌که در نیمه اول سال جاری ۶۳.۳ و ۳۷.۱ تُن تنباکوی سـنتی و معسل صادر شده اسـت. بااین‌حال صادرات توتون نیمه اول سال جاری بیش از ۹ برابر شده و به ۳۲۱ تُن رسـیده اسـت. همچنین طبق این آمار برآورد مصرف سـیگار تغییری نداشـته و تولید سـیگار در نیمه اول سال جاری ۲۶میلیارد و ۴۴۰ میلیون نخ بوده که در مقایسه با نیمه اول ۱۹میلیارد و ۶۵۰ میلیـون نخی در مدت مشـابه سـال گذشـته، ۳۴.۶ درصد افزایش داشته است.

همچنین آمارها نشان می‌دهد که تعداد واحدهای فعال دخانی در بخش سـیگار و تنباکو از ۴۷ واحد در شـش‌ماهه ابتدای سال گذشـته به ۵۸ واحد در نیمه اول سال جاری رسیده است. واریزی اشـخاص و شـرکت‌ها برای محصولات دخانی به خزانه در نیمه اول سـال جاری در مقایسه با مدت مشابه سـال گذشته تقریبا دو برابر شده است.

توتون چگونه در ایران توسعه پیدا کرد

توتونـی که از مزارع برداشـت می‌شـود، بایـد در کارخانه به محصول نهایی تبدیل شود. وضعیت بازار هم بر قیمت‌های نهایی محصـولات تولیدشـده در کارخانه‌های داخلی تأثیرگذار اسـت. اگرچـه توتون مزارع ایران همه نیازهـای داخلی را تأمین نمی‌کند و بخشـی از نیازها از مسـیر واردات تأمین می‌شـود؛ اما شـرکت دخانیات، بر تولید این محصول در داخل کشور اصرار دارد. عطاءالله معروف‌خانی، رئیس مرکز برنامه‌ریزی و نظارت بر دخانیات کشـور در گفت‌وگو با «شـرق» درباره تاریخچـه تولید توتون و برنامه‌های ایـن مجموعه عنوان می‌کند: صنعت دخانیـات ایران یک صنعت کامـلا انحصاری، ریشـه‌دار، منحصربه‌فرد و متکـی به تکنولوژی بسـیار پیشرفته است. بنابراین با توجه به تاریخچه این صنعت باید عنوان کرد که اولین نوع بذر توتون به‌نام سـامسـون در سال ۱۸۷۵ میلادی (سـال ۱۲۵۳ شمسـی) از ترکیه به ایران (گیلان) آورده و کشـت شـد و سـپس به اسـتان‌های مازندران، گلستان و آذربایجان منتقل شد.

او ادامه می‌دهد: در این راسـتا در سـال ۱۲۹۴ قانون انحصار به مجلس تقدیم شـد و در سـال ۱۳۱۰ به تصویب رسید. شرکت دخانیات ایران در سـال ۱۳۰۷ با هدف توسعه و پیشرفت صنعت دخانیات در کشـور به‌صورت انحصاری تشکیل شد؛ به‌طوری‌که قیمت‌ترین صنعت دخانی در خاورمیانه محسـوب می‌شود. اولین کارخانه سیگارسـازی در سال ۱۳۱۶ در تهران شروع به کار کرد. باوجوداین، صرف نظـر از اینکه محصولات تولیـدی این صنعت (انواع سـیگارت، توتون و تنباکـو) زیان‌بار بوده و برای سـلامتی مردم جامعه مضر اسـت، اما صنعت دخانیات یک صنعت کاملا پیشـرفته و منحصربه‌فرد اسـت و هریک از بنگاه‌هـای اقتصادی فعال در این عرصـه بـه غیـر از اشـتغال‌زایی، کارآفرینی، ارزآوری در کشـور که موجب اشـتغال قشر عظیمـی از مردم زحمتکش و تلاشـگر مانند کشـورزان، کارگـران، تولیدکننـدگان عاملان توزیع‌کننده سراسری و آسـتانی، خردەفروشان و... شـده‌اند، منافع بسـیاری از محل کسـورات قانونی مانند دو درصد حق انحصار تولیـد، ۱۰ درصد حق انحصار واردات، فـروش بخش اندکی از مالوگرام به تولیدکنندگان تنباکوی معسل و سـنتی و... که طبق مصوبه شماره ۸۰۶۸۱ بـه تاریـخ ۲۷ تیر سـال ۹۱ هیئت وزیـران مبنی بر انتزاع وظایف حاکمیتی از شرکت دخانیات ایران و واگذاری آن به وزارت صنعـت، معدن و تجارت (مرکز برنامه‌ریزی و نظارت بر دخانیات کشور)- باید توسط این مرکز محسوب و به خزانه دولت واریز شود. همچنین علاوه بـر درآمد فوق ۱۲ درصد مالیات بر ارزش افزوده، یک درصد عوارض هلال احمر، سـه درصد عوارض شهرداری، ۲۰ درصد سود بازرگانی، پنج درصد حقوق ورودی (واردات) مالیات و عوارض‌های مقرر در قوانین بودجه سـالانه مـاده ۷۳ قانون برنامه ششـم توسعه و... به استاد قوانین مربوطه در فاکتورهای فروش شرکت‌ها لحاظ و به حساب‌های مورد نظر واریز می‌شود.

معروف‌خانـی می‌گوید: با توجه به اطلاعـات آماری قابل اتکا، برآورد مصرف سـیگارت در کشـور حدودا ۶۵ میلیارد نخ و برآورد مصـرف انواع تنباکوی معسـل در حدود ۱۲ تا ۱۳ هزار تن اسـت و بـه این ترتیب سـالانه حـدود ۵۰ میلیارد نخ و پنج تا شـش هزار تن از محل قاچاق تأمین می‌شـود و چنانچه به اسـتاد مبوات مقام معظم‌رهبری درباره شـعار سال‌های گذشـته و سال جاری (خودکفایی ملی، اقتصـاد مقاومتی، رونق تولیـد، مبارزه جدی و مستمر با محصولات قاچاق و...) از تولید داخلی حمایت حداکثری معمول شـود، علاوه بر تأمین نیاز مصرف‌کنندگان و سـلامت آحاد مردم جامعه با رعایت سیسـتم کنترل‌های داخلی و آزمایش‌های چندمرحله‌ای محصولات دخانـی تولیدی و وارداتی (اعم از مواد اولیه توتونی و غیرتوتونـی و محصول نهایی) موجبات کارآفرینی، اشـتغال‌زایی، ارزآوری برای اقتصاد کشور جامعه (کشاورزان، کارگران و...) فراهم شـده و منافع قانونی بسیاری از محل عوارض، مالیات و... عاید دولت و کشور می‌شود.

او اضافـه می‌گوید: با تأمین حداکثری برآورد مصرف محصولات دخانی (۶۵ میلیارد نخ سیگارت و ۹ تا ۱۲ هزار تن تنباکوی معسل) قاچاق، جعل کالای دخانی به حداقل ممکن کاهش یافته و مردم جامعه کمتر از محصـولات قاچاق که فاقد هرگونه نظارت، کنترل و آزمایش در آزمایشـگاه‌های معتبر هسـتند، استفاده خواهند کرد. در این راسـتا زمینه صادرات انواع کالاهای دخانی (توتون، تنباکو، سـیگارت و...) به کشورهای دیگر هم فراهم خواهد شد.

بـه گفته رئیس مرکـز برنامه‌ریزی و نظارت بر دخانیات کشـور از محل منابع فوق‌الذکر بر اسـاس بودجه سـالیان ابلاغی مراجع ذی‌مدخل مانند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت آموزش‌وپرورش، سـازمان صداوسـیمای جمهوری اسلامی ایران و... متنفع شـده و برای فرهنگ‌سـازی به‌منظور کاهش حداکثری مصرف، احداث بیمارسـتان‌ها، ایجاد فضای آموزشـی‌وپرورشی و... می‌توانند نهایت استفاده را بکنند.

او درباره میزان تولید سیگار در کشور و استفاده از توتون وارداتی در تولید این محصول بیان می‌کند: میزان سیگارت تولیدشده داخلی در حدود ۵۰ میلیارد نخ در سـال بوده که با توجه به میزان برآورد مصرف در کشور که حدود ۶۵ میلیارد نخ است، به میزان ۷۶ درصد نیاز کشور با تولید داخلی تأمین می‌شود. البته این مقدار تولید داخلی با توجه به تولید سیگارت در داخل کشور و استفاده از توتون وارداتی به کشور حدود ۲۷ هزار تن است.

او درباره صرفه اقتصادی تولید توتون در کشـور یادآور می‌شود: بـا عنایـت به اینکه در کل کشـور حدود شـش هزار کشـاورز در هشـت هزار و ۲۲۵ هکتار زمین مشـغول بوده و به میزان حدودا ۴۰ درصد از تنباکوی معسـل و صد درصد از تنباکو سنتی را تامین می‌کننـد، بنابرایـن همان‌گونه که اشـاره شـد، این مسـئله کاملا انحصاری بوده و از زمین کشـاورزی تا توزیع و فروش و رسـید به دسـت مشتریان و مصرف‌کنندگان، اقشـار بسیاری از مردم جامعه متنفع می‌شـوند. به‌ویژه قشـر زحمتکش کشـاورزان و در صورت اسـتحصال محصولات تنباکـو در داخل از واردات آنها جلوگیری شـده و این امر جلب پیشـگیری از خروج بی‌رویه ارز می‌شـود و جهت‌گیری سیاسـت اشـتغال‌زایی و رسـیدن به خودکفایی ملی را فراهم می‌کند.

یادداشت

تکرار خطای مالچ نفتی در کاشان

علی خالویی
کارشناس ارشد منابع طبیعی

● اوزبیرآباد را طبیعت‌گردهای ایران به «سـیارگه‌اش» و «جاله عروسـی» می‌شناسـند. اما اهالی فرهنگ و ادب فارسـی آن را به «بایتختی کویش‌های کهن ایرانی» می‌شناسـند؛ اما این روزها اهالی منابـع طبیعی آن را به چالـش پیش‌روی‌ای تبدیل می‌شناسـند؛ مالچ‌پاشی نفتی در بناکوش «اوزبیرآباد»، «مرنجاب»، «چاه عروس» و «کویر سـیارگه». مدیرانی که خطای آزموده را مجددا می‌آزمایند، مگر از این آزمون جیزی حاصل شـود. با انبوهی از مراکز علمی و دانش‌بنیان و اختراع و ثبت ده‌ها مالچ‌های زیست تخریب‌پذیر هنوز هسـتند افرادی که بر طبل مالچ‌هـای ده‌های ۴۰ و ۵۰ می‌کوبند و اگر در این میان کوبنده‌های گیاهی و جانوری محسوب‌فرد و اندمیکی، رخسـاره‌های منحصربه‌فرد ژئومورفولوژیکی از بین رفت و منفرض شـد، باکی نیسـت. مدیران و فرمانداری از جنس دلالی که خود را زیسـت‌مصیطی‌ترین دولت دی‌نامید اما در شـرف کاربسـتی کردن از ناکارآمدترین طرح‌های مدیریت؛ با بیابان‌زایی در دشـت کاشـان، شهرسـتان آران و بیدگل و بخش کویرات هسـتند. در خبرها از قول اسماعیل بایبوردی، فرماندار شهرستان آران و بیدگل، آمده: «از محل اجرای طرح‌های مبارزه با بیابان‌زایی کشـور، ۴۰۰ میلیارد ریال برای اجرا در شهرستان آران و بیدگل اختصاص یافت». موضوع سخنم در ارتبـاط با موفقیت و درصد رضایتمندی مردم (که ارباب دولت‌اند) از پروژه‌ها، تنها به یکی از پرچالش‌ترین آنهاسـت که به شدت جامعه کشـگران حوزه محیط زیسـت با آن درگیر اسـت: «مالچ‌پاشـی و مالچ‌های نفتی»؛ آقای فرمانـدار، آیا تصور می‌فرمایید چیزی حدود سـه ده فعالیت مالچ‌پاشی و صرف هزینه‌های بیت‌المال در «نوار ریگ‌بلند» که یکی از ذخایر بازرش جانوری، گیاهی، اکوتوریسـم و طبیعت‌گردی این منطقه است، دارای مطالعات زیست‌محیطی بوده اسـت یا خیر؟ آیا سازمان جنگل‌ها خود را موظف می‌کند به منظور رعایت حقوق زیست‌محیطی و احترام به طبیعت بکر این منطقه در کاربسـت مجدد «مالچ‌های نفتی» مطالعات زیست‌محیطی این‌گونه مالچ‌ها را رعایت کند؟ آیا بعد از گذشـت یـک دهه از اتمام آخرین بخش از «پروژه‌های مالچ‌پاشـی نفتی»، سازمان مربوطه هیچ‌گاه از اعمالکرد خود ارزیابی و آگاهسـازی عمومی کرده اسـت که این نوع پروژه‌ها چقـدر در «زندگی مـردم»، «حیات وحـش»، «گیاهان» و مناطق شهری و صنعتی «تأثیرات مثبت یا منفی» داشته‌اند؟

۱. چراکـه دیگـر «گونه‌های اندمیک خزندگانـی» چون «مزمج